

**INSTITUTUL NATIONAL PENTRU STUDIAREA
HOLOCAUSTULUI DIN ROMÂNIA
„Elie Wiesel”**

SERGE KLARSFELD

**Soarta evreilor români
din Franța în timpul Ocupației**

-Bucuresti-2007-

© Institutul Național pentru Studierea Holocaustului
din România „Elie Wiesel”

ISSN 1842-8924

Tiparul executat la S.C. Lumina Tipo SRL

Serge Klarsfeld s-a născut la București în 1935. Este licențiat în istorie la Sorbona, absolvent al *Institut d'Etudes Politiques de Paris*, doctor în litere. În prezent este avocat în baroul din Paris și vicepreședinte al *Fondation pour la Mémoire de la Shoah*.

Este unul din cei mai cunoscuți istorici privind soarta evreilor din Franța în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Dintre lucrările sale amintim: *L'étoile des Juifs* ; *La Shoah en France (4 vol.)* ; *La spoliation dans les camps de province*.

Lui Serge Klarsfeld i se datorează aducerea în fața justiției a unor criminali de război notorii cum ar fi Klaus Barbie, Alois Brunner, adjunctul lui Eichmann, Maurice Papon și alții.

Din 1979 este președintele *Association des fils et filles des déportés juifs de France (FFDJF)*, care avea să inaugureze în 1981 în Israel *Le Mémorial de la déportation des Juifs de France*.

De asemenea, a militat pentru recunoașterea de către președintele Franței, Jacques Chirac, în 1995, a responsabilității Franței în ceea ce privește soarta evreilor în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Soarta evreilor români din Franța în timpul Ocupației

*Conferință susținută la Institutul Național pentru
Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”,
9 octombrie 2006,*

Am ținut mult să vă expun soarta evreilor români din Franța în timpul Shoah-ului deoarece, pe de-o parte, fac și eu parte dintre acești evrei români, tatăl meu fiind născut la Brăila, mama la Cahul în Basarabia, iar eu însumi sunt născut în București. Pe de altă parte, dacă mă pot exprima astfel, am văzut Shoah-ul de foarte aproape, de la câțiva centimetri distanță, atunci când mâna unui agent al Gestapo-ului a atins ornamentul de lemn făcut de tatăl meu într-un pod adâncit, unde mama, sora mea și cu mine ne ascunsesem în timpul unei razii la Nisa, razie care avea să îmi ducă tatăl pentru totdeauna la Auschwitz.

În primul rând, aș vrea să insist asupra faptului că naționalitățile au jucat un rol esențial în persecutarea, arestarea și deportarea evreilor care trăiau în Franța. În ajunul războiului, existau în Franța cel puțin 300.000 de evrei care se împărțeau între circa 165.000 evrei de naționalitate franceză și 135.000 de evrei străini.

Câți evrei de naționalitate română erau? O evaluare exactă este dificilă. Știm însă că în iunie 1941 la Paris, trăiau 140.000 de evrei; dintre aceștia, 65.000 erau capi de familie, din care 34.000 capi de familie străini; între aceștia din urmă – 2.558 capi de familie români, ai (ale) căror soți (soții) și copii puteau fi fie români, fie francezi. În provincie, evaluarea este și mai dificilă. Știm însă că existau numeroși medici români, grație procedurilor de echivalare care le permiteau să își exercite meseria în Franța, iar printre aceștia mulți erau evrei.

În total, trebuie să fi existat în Franța cel puțin 6000-7000 de evrei români.

La trei luni după armistițiu, pe 3 octombrie 1940, legea de la Vichy – statutul evreilor – îi viza în special pe evreii francezi, proclamând deschis noțiunea de rasă evreiască și excluzându-i pe evrei de la ocuparea funcțiilor publice, de la practicarea profesiilor liberale și de la activitățile de presă și spectacole. A doua zi, legea antisemită și xenofobă din 4 octombrie a permis prefecturilor să interneze administrativ și arbitrar în lagăre speciale „resortisanții străini de rasă evreiască”.

Pe baza ordonanței germane din 27 septembrie 1940 și a statutului francez din 3 octombrie, prefectura poliției din Paris și prefecturile din zonele ocupate au pus la punct un fișier cu patru intrări pentru evrei:

- ordinea alfabetică
- în funcție de profesie
- în funcție de adresă
- în funcție de naționalitate.

Același lucru s-a întâmplat în zona neocupată pornind de la al doilea statut al evreilor din 2 iunie 1941 și de la legea care prescria recensământul evreilor în această zonă liberă.

În timp ce zeci de mii de evrei străini rămâneau sau erau internați în zona liberă în lagăre mari precum Les Milles, Gurs, Rivesaltes, Argelès, Brens, Le Vernet, Noé, Recébedou sau Nexon, internarea evreilor din zona ocupată se punea la punct sub presiunea germană.

Pe 14 mai 1941, 4000 de evrei străini, polonezi, au fost convocați la prefectura de poliție pentru a li se clarifica situația. Au fost reținuți, arestați și internați în le Loiret în lagărele Beaune-la-Rolande și Pithiviers.

În regiunea pariziană, a doua mare operație de arestare a avut loc pe 20 august 1941 la Paris, în special în al XI-lea arondisment. Germanii au solicitat această acțiune prefecturii de poliție, care a omis să se adreseze guvernului de la Vichy spre a obține autorizația de razie, cu toate că aceasta s-a desfășurat fără a se ține seama de naționalitate; va fi, de altfel,

singura acțiune de acest fel din Paris în tot timpul ocupației: la momentul respectiv, amiralul Darlan, șeful guvernului de la Vichy, nu avea aceeași autoritate asupra organelor administrative din zona ocupată ca și predecesorul și succesorul său, Pierre Laval. Circa 1500 de evrei francezi au fost arestați, precum și numeroși evrei de alte naționalități; mai ales turci și români. În timp ce Vichy nu făcea nimic pentru evreii francezi arestați, repetate intervenții ale unor consulate, precum cel spaniol și cel italian, aveau scopul de a permite eliberarea resortisanților acestor state din lagărul de la Drancy, unde se aflau internați 4200 de evrei.

În timp ce minimum 250 de evrei români se găseau internați la Drancy, nu există nici un fel de evidență a vreunei intervenții a consulatului român în favoarea resortisanților săi. Cu toate acestea, o intervenție ar fi putut fi eficace deoarece România era aliata Germaniei în războiul anti-sovietic.

Punctul de vedere al ambasadei Germaniei la Paris și al Gestapo-ului a fost precizat pe data de 14 septembrie 1941 de către Zeitschel, diplomatul german cel mai vehement în antisemitismul său: „Ca răspuns la demersurile consulatelor din țările lor de origine, SD a afirmat întotdeauna că Reich-ul consideră că naționalitatea evreilor este cea evreiască, neputând fi vorba de o altă naționalitate. Deoarece este vorba aici de o problemă care privește întreaga Europă, nu vom acorda nici un tratament preferențial evreilor care se revendică membri ai altor naționalități deoarece, după război, toți evreii vor fi deportați din toate țările, din toate statele europene”.

Acest punct de vedere nu a fost discutat în acel moment deoarece deportarea nu era încă pusă în aplicare; dar acest punct de vedere nu era nicidecum rigid, ținând cont de faptul că resortisanții spanioli și italieni, puțini la număr, aveau să fie eliberați ca urmare a unor demersuri energice, spre deosebire de cei 250 de evrei români pentru care nu s-a întreprins nimic asemănător și care vor cădea victime ale primelor deportări.

Cu toate acestea, autoritățile naziste nu își puteau permite să ignore pur și simplu voința aliatului român. Acest

lucru va deveni evident peste un an, în toamna lui 1942, când politica externă a celui de-al Treilea Reich a ținut cont de decizia mareșalului Antonescu de a nu accepta deportarea evreilor din România istorică. Așa cum se va vedea, evreii români cu domiciliul în străinătate, în al Treilea Reich sau în țările ocupate de acesta, au fost sacrificați de guvernul român.

În acea perioadă, mai precis spus în octombrie 1941, a început deportarea criminală a evreilor germani la Est. Au fost deportați din Reich în regiunile sovietice ocupate, unde aveau de suportat un regim de detenție brutal, fapt ce ducea la moartea lor grabnică. Oare evreii români ce locuiau în Germania urmau să aibă parte de același regim? Răspunsul la această întrebare corespundea propunerii AA care adoptase punctul de vedere al RSHA. Într-o notă din 8 decembrie 1941, AA recomandă RSHA: „Deportarea la Est a tuturor evreilor domiciliați în Reich-ul german și având naționalitatea germană, adăugând și evreii croați, slovaci și români”.

Sub-secretarul de stat în cadrul AA, Luther, a scris ulterior în raportul său din 21 august 1942 asupra problemei evreiești în cazul expulzării evreilor din al Treilea Reich: „Era normal să fie implicați fără întârziere cetățenii evrei din țările care au adoptat și ele măsuri anti-evreiești. *Reichssicherheitshauptamt* a adresat o cerere în acest sens către *Auswärtiges Amt*. Din motive de curtoazie, au fost consultate legațiile germane din Pressburg, Agram și București spre a se ști dacă doreau să-și repatrieze din Germania, într-un interval convenabil, evreii, sau să își dea consimțământul pentru deportarea acestora în ghetourile de la Est... Legația germană din București anunță că... „guvernul României lasă pe seama guvernului Reich-ului sarcina de a trimite în ghetourile de la Est evreii săi, împreună cu evreii germani. Nu are interesul ca evreii români să se întoarcă în România”. Acest acord al guvernului român a fost transmis telegrafic de către Legația germană către AA, pe data de 13 noiembrie 1941.

Guvernul român nu avea intenția să întreprindă el însuși evacuarea evreilor din România. Dar în cazul în care evreii se

deplasaseră nesiliți de nimeni în afara granițelor românești, în zona de putere a celui de-al Treilea Reich, acesta se declara de acord pentru ca Guvernul german să se ocupe, în acest sens, de evreii în cauză, fără să se pună problema exterminării acestora. În acest fel, antisemitismul românesc a contribuit la deportarea ucigașă a evreilor români „la Est”.

Aceasta era atitudinea exprimată de autoritățile române la începutul acțiunii de deportare a evreilor români din Germania, în toamna lui 1941. În curând, aveau să se răspândească zvonuri provenind de la martori oculari privitoare la soarta evreilor deportați „la Est”, mărturii care permit să se vadă soarta cumplită rezervată celor deportați. Atunci, guvernul României și-a modificat atitudinea și a căutat să frâneze acțiunea Poliției de Securitate a celui de-al Treilea Reich contra evreilor români. Comportamentul său contrazicea astfel acordul inițial dar fără a face nimic spre a-l anula efectiv. Guvernul român pur și simplu nu a transmis instrucțiunile necesare serviciilor românești din zonele aflate sub controlul hitlerist spre a permite Poliției de Securitate să deporteze evreii români fără să fie incomodată de protestele acestor servicii. Misiunea a avut drept consecință faptul că serviciile românești din străinătate au emis proteste puternice, care au jenat, de-o manieră diplomatică, desfășurarea acțiunii. Era rândul ambasadei Germaniei la București să facă presiuni asupra guvernului român spre a-l obliga să dea instrucțiunile necesare tuturor serviciilor românești din străinătate.

Raportul citat, din 21 august 1942, prezintă situația existentă după cum urmează:

„Conform acordului menționat al Guvernului României, s-a început evacuarea evreilor români din Germania și din regiunile ocupate, fapt ce a dus la intervenția mai multor consulate românești și a ambasadorului român la Berlin, care rămăseseră fără instrucțiuni din partea Guvernului. Ambasadorul (la București), Von Killinger, a fost poftit să dea explicații. Legația pare să-l fi utilizat în acest scop pe Consilierul pentru probleme evreiești Richter, care i-a fost

atribuit”. Richter era un diplomat care aparținea RSHA, iar această stare de lucruri necesită o explicație.

Zona de influență a lui Hitler cuprindea și statele aliate ale celui de-al Treilea Reich, dintre care cele mai multe îi erau subordonate. România era unul dintre aceste state „subordonate în mod prietenesc”. În ciuda subordonării, unele dintre atribuțiile independenței trebuiau păstrate. Astfel, ar fi fost exagerat să se creeze în România o filială a RSHA așa cum se întâmplase în Franța. Un Birou de politică internă germană nu ar fi putut să își exerseze autoritatea fără a face ridicolă afirmația că România este stat independent aliat al celui de al Treilea Reich. Nu exista, așadar, un serviciu polițienesc nazist însărcinat cu afacerile evreiești. În acest spirit, în cele din urmă voința Guvernului român de a-și proteja cetățenii evrei din România istorică de „soluția finală” a trebuit să fie respectată de către autoritățile naziste.

Acestea din urmă nu au abandonat însă dorința de a obține de la Guvernul român un maximum care să fie acceptabil pentru el în ceea ce privea persecutarea evreilor. Spre a reuși în această activitate, RSHA a fost întotdeauna de neînlocuit. Ținând cont de faptul că nu avea permisiunea să instaleze o filială în România, nu mai avea decât varianta de a își introduce un om în oficiul regulat de legătură dintre al Treilea Reich și România. Acest Oficiu era Legația Germană la București. Astfel, un colaborator al RSHA a fost numit consilier pentru Afacerile evreiești în Legația germană la București. Acest diplomat polițist urma să realizeze pe cât posibil în plan politic atât cât se putea din „Soluția finală”. Era vorba de SS-Hauptsturmführer Gustav Richter.

Acesta aducea cu sine duritatea și modul tranșant de acțiune specifice RSHA. Din contră, Legația germană modera duritatea în conformitate cu exigențele politicii externe a celui de al Treilea Reich. În acest fel se producea o echilibrare a punctului de vedere al diplomației germane (acceptarea non-deportării evreilor din România) cu cel al RSHA (deportarea

evreilor din România, în special a celor care se aflau în Reich sau în țările ocupate de acesta).

Subsecretarul de stat în AA Luther a scris în raportul său asupra problemei evreiești din 21 august 1942: „Conform dorinței guvernelor implicate, au fost atribuiți consilieri pentru problemele evreiești Legațiilor din Pressburg, Agram și București. Au fost puși la dispoziția (acestora) de către RSHA la cererea Ministrului Afacerilor Externe. Misiunea acestora este limitată în timp. Ea se încheie atunci când problema evreiască din țara respectivă poate fi considerată ca rezolvată în sensul german al cuvântului”.

În vara lui 1942, Richter a reușit să facă posibilă pentru Poliția de Securitate capturarea evreilor români din Franța, dar situația care fusese creată de intervențiile diplomaților români din Berlin a contribuit, fără îndoială, la decizia Afacerilor Externe germane de a nu îngloba evreii români încă de la începutul acțiunii de deportare masivă a evreilor din Franța în iulie 1942. Acest fapt le-a permis să nu devină ei înșiși țintele marilor razii cărora le-au căzut victime evreii considerați apatrizi: arestările de la mijlocul lunii iulie ce au avut loc la Paris și în zona ocupată; arestările din 26 august 1942 efectuate în zona liberă. Cei mai prudenți dintre aceștia, avertizați de aceste arestări care îi puteau viza curând, au reușit să se pună la adăpost, fapt ce a limitat numărul de victime.

Pe 4 martie 1942 a avut loc la Berlin, în biroul lui Eichmann, o primă reuniune a experților din echipa sa din țările occidentale: Heydrich a obținut de la Ministerul Transporturilor din Reich trenuri pentru deportarea din Franța a 6.000 de evrei în total pentru anul 1942. Aceste deportări nu sunt desfășurate sub semnul Soluției finale, ci sub cel al represaliilor. Cei care „cad victime” vor avea ca punct de plecare Compiègne, Drancy, Pizhiviers și Beaune-la-Rolande. Dacă facem statistici privitoare la aceste șase convoaie, ne dăm seama că germanii deportau oamenii fără a ține seama de naționalitatea lor: circa 4000 din acești 6000 de deportați erau polonezi, o mie erau francezi, 300 erau sovietici, două sute

erau români, o sută germani, turci și cehi. Treizeci de evrei români vor fi deportați în primul convoi, pe 27 martie 1942, 90 vor pleca în cadrul convoiului nr. 2 pe 5 iunie, 60 în convoiul nr. 3 și 4 în al cincilea convoi.

Această situație în care evreii sunt deportați la grămadă, fără a se ține cont de naționalitatea lor, va fi complet bulversată cu ocazia negocierilor începute la mijlocul lunii iunie între autoritățile germane și cele de la Vichy și care au privit soarta întregii populații evreiești, inclusiv femeile și copiii, nu doar bărbații. Este vorba acum de Soluția finală, iar naționalitățile vor juca un rol fundamental. Încă de la începutul lunii iunie, aplicarea ordonanței germane din 29 mai 1942 ținea cont de naționalități dat fiind faptul că purtarea obligatorie a stelei galbene nu va fi cerută evreilor resortisanți ai statelor neutre sau inamice ale Germaniei.

În cazul României, situația a fost rezolvată în sensul rău al cuvântului atunci când Luther, subsecretar de stat la Afacerile Externe în Berlin, a telegrafiat pe 17 mai ambasadei germane la Paris exprimându-și acordul asupra naționalităților în cauză:

„Afacerile Externe sunt de acord:

1. ca ordonanța proiectată să fie promulgată în forma prevăzută și ca toți evreii să fie obligați să poarte steaua galbenă;
2. ca autoritățile însărcinate cu executarea (ordonanței – n.t.) să fie avizate în serviciul intern spre a nu solicita purtarea stelei galbene decât în cazul evreilor de naționalitate străină ale căror țări de origine au aplicat până în acest moment măsuri analoage.

Asemenea măsuri sunt aplicate actualmente în Germania, Olanda, Guvernământul general, teritoriile ocupate de la Est, Slovacia, Croația și România. În Serbia ocupată, nici o ordonanță de acest gen nu a mai fost promulgată deoarece acest teritoriu fusese golit de evrei între timp. Evreii, foști resortisanți iugoslavi, pot așadar să fie atinși de această măsură. O ordonanță analogă este iminentă și în Belgia ocupată.

Afacerile Externe vor comunica în mod constant dacă și când alte țări iau măsuri similare”.

Evreii români sunt, așadar, obligați în zona ocupată de germani să poarte în mod obligatoriu steaua galbenă.

Pe 11 iunie, la Berlin, în biroul lui Eichmann avea loc o a doua reuniune unde s-a discutat despre soarta evreilor din țările occidentale. Cifrele indicate – 100.000 de deportat din Franța, 15.000 din Olanda și 10.000 din Belgia – au fost repede modificate: 48 de ore mai târziu, cota pentru Franța a fost redusă la 40.000 în timp ce aceea a Belgiei și Olandei a fost considerabil sporită. Dannecker, șeful serviciului anti-evreiesc al Gestapo, dorea ca Vichy să accepte imediat arestarea și deportarea evreilor din Franța deoarece mai mult de jumătate din evreii din Franța erau francezi. Din acest motiv, el a indicat superiorilor săi că în timpul negocierilor a insistat asupra faptului – cu referire doar la zona ocupată – că printre evreii ce trebuiau arestați, trebuia ca cel puțin 40% să fie de naționalitate franceză: „Din acest punct de vedere, sugeram să fie reținuți, fapt ce îmi pare logic, doar acei evrei care au fost naturalizați după Războiul Mondial”.

În timp ce Bousquet, șeful Poliției sub regimul de la Vichy, îi propusese deja lui Heydrich în mai 1942 deportarea evreilor considerați apatrizi internați în zonă liberă; același Bousquet care pe 16 iunie se angajase în fața șefilor din SS să predea 10.000 de evrei apatrizi din zona liberă, Vichy nu e mai puțin reticent în ceea ce privește perspectiva de a aresta evreii spre a fi deportați. Pe 26 iunie, în Consiliul de miniștri, se menționează: „Șeful Guvernului afirmă că a decis să procedeze, înainte de a se trece la orice măsură de executare, de care va da seama în fața Mareșalului, la un recensământ al evreilor astfel încât să fie separați evreii francezi de evreii străini”.

Confrunțați cu reticențele celor de la Vichy, oamenii Gestapo-ului anti-evreiesc, Eichmann venit de la Berlin și

Dannecker, s-au întâlnit la Paris, pe 1 iulie și au semnat împreună un program maximalist de deportare care îngloba evreii francezi și care va fi destructurat după noua întâlnire dintre Bousquet, din partea franceză, și șefii SS – Oberg, Knochen, Hagen și Lischka – din partea germană. Vichy ar fi dorit ca arestările în zona ocupată să nu afecteze decât evreii străini și să fie operate de germani, ceea ce a produs agitație în rândul interlocutorilor lui Bousquet, deoarece SS-iștii nu vreau să execute ei înșiși aceste arestări și știau că în lipsa efectivelor polițienești nu aveau cum să facă acest lucru. De aceea, razia urma să fie anulată, ceea ce ar fi provocat o criză majoră între autoritățile germane și cele de la Vichy.

Iată de ce a fost pusă la punct de comun acord soluția următoare: Bousquet acceptă ca poliția franceză să fie singura care să intervină: ea va aresta numărul de evrei pe care-l va dori, dar numai dintre străini.

Pentru teritoriul neocupat, Laval a propus, în funcție de intervenția Mareșalului, de a aresta și de a transfera pentru moment doar pe evreii de naționalitate străină.

De aceea s-a ajuns la următorul aranjament: dat fiind că, urmare a intervenției Mareșalului, nu poate fi vorba momentan de arestarea evreilor de naționalitate franceză, Bousquet se declară gata să aresteze pe ansamblul teritoriului francez și în cursul unei acțiuni unificate un număr de evrei resortisanți pe care îl vom stabili. Bousquet insistă asupra faptului că este vorba, din partea Guvernului francez, de un mod de acțiune complet inedit și că partea franceză e conștientă de dificultățile aferente acestuia.

Pe 6 iulie, Dannecker, într-un telex către Eichmann, afișează un ton optimist care ascunde mai mult sau mai puțin bine supărarea lui în fața imposibilității actuale de a aresta evreii francezi, ceea ce fusese totuși prevăzut în documentul ce cuprinde cele două semnături ale lor, datat 1 iulie:

„Ansamblul evreilor apatrizi din zona ocupată și din zona neocupată va fi la dispoziția noastră în vederea evacuării... Spre a încheia, vreau să remarc faptul că în această

zi nu am putut aborda decât problema evreilor apatrizi sau străini spre a face să înceapă acțiunea. În a doua fază, vom trece la evreii naturalizați după 1919 sau 1927 în Franța”.

Evreii apatrizi sau străini deveneau, așadar, ținte; dar a apărut o altă dificultate pentru Gestapo: la Berlin, Afacerile Externe refuză deportarea evreilor străini. Sub-secretarul de stat Luther telegrafia ambasadei germane la Paris: „Evacuarea prioritară a evreilor străini nu este posibilă. Privitor la extinderea măsurii asupra evreilor străini, să se aștepte instrucțiuni ulterioare”.

Nici evreii francezi, nici evreii străini; rămâne ca Gestapo-ul să facă astfel încât poliția franceză să pună mâna pe evreii considerați apatrizi în cele două zone, începând cu zona ocupată, unde razia era prevăzută pentru mijlocul lunii iulie. Prin apatrizi, se înțelegea cei care aparțin teritoriilor pe care Reichul le controlează: germane, austriece, cehe, poloneze și ruse.

Situația pe care am prezentat-o anterior demonstrează că evreii români nu erau considerați ca fiind apatrizi, ei beneficiind așadar de o protecție consulară.

Evreii de naționalitate română au fost, prin urmare, provizoriu cruțați de raziile masive care au avut loc mai întâi în zona ocupată, apoi în zona liberă. Au existat și două excepții: la Bordeaux, razia efectuată asupra evreilor străini a dat rezultate insuficiente și 28 de evrei români au fost deportați în convoiul nr. 7 cu mențiunea „naționalitate poloneză”. Trenul din Bordeaux ajunsese de puțină vreme la Drancy când evreii internați au fost transferați în convoiul către Auschwitz: nu au avut nici timpul să invoce adevărata lor naționalitate.

La Angers, pe 20 iulie, șeful Gestapo dorea cu orice preț să își umple trenul cu deportați, singurul tren care a reușit să plece din provincie direct la Auschwitz: nu era interesat de naționalitatea deportaților și a trimis astfel 34 de evrei români. Dar în cele 18 convoaie care i-au urmat nu au fost băgați decât

129 de evrei români în total: în medie 7 per convoi de 1000 de persoane.

La Paris, pe 16 și 17 iulie, cu ocazia raziilor de la Velodromul de iarnă, 13.152 de evrei au fost arestați, dintre care 4.115 copii, evrei care vor fi deportați după ce fuseseră separați cu forța de părinții lor deja deportați. Între cei 13.000, nu se găsea nici un evreu român.

În zona liberă, unde nu existau germani, regimul de la Vichy a trimis întâi mii de evrei apatrizi deja internați în lagăre sau în Grupări de Muncitori străini, apoi a venit rândul altor mii de evrei apatrizi, ridicați de la domiciliul lor de jandarmeria franceză și transferați în zona ocupată, în lagărul de la Drancy, în convoaie cu vagoane de animale. În total, 10.000 de evrei din zona liberă; între aceștia, nici un evreu român.

Pe 28 august la Berlin, situația evreilor deportabili nu se modificase în cursul reuniunii experților anti-evrei ai IVB, printre care și cel al Franței. Acesta nota:

„d) Probleme ale naționalităților.

Dificultățile care rezultă în special din scutirea de la obligația de a purta steaua galbenă de care beneficiază evreii de naționalitate străină au fost expuse la RSHA. Atenția a fost atrasă de faptul că unele consulate străine (consulatele italian, portughez, spaniol și elvețian) intervin cu o insistență inoportună în favoarea evreilor lor. (...) La rândul său, RSHA a declarat că, momentan, pot fi evacuați doar apatrizii; în ceea ce privește evreii străini, au loc discuții cu Ministerul Afacerilor Externe, iar acestea încă nu au condus la vreun rezultat”.

Gestapo-ul de la Paris, confruntat cu afluxul de evrei apatrizi la Drancy, provenind din zona liberă, a solicitat Berlinului și a obținut de la Eichmann 50 de trenuri suplimentare spre a deporta 1000 de evrei pe zi, de la 15 septembrie până pe 30 octombrie. Dar în zona liberă opinia publică reacționa: baza populației și mentorii săi spirituali, notabilități ale bisericii catolice și ale bisericii reformate au protestat și acest protest s-a dovedit eficace asupra primului ministru Laval, acesta reacționând cu ocazia întâlnirii cu șefii

SS din 2 septembrie. Prezentăm câteva extrase din procesul verbal german al acestei importante reuniuni:

„1. Chestiune evreiască:

a)Președintele Laval a explicat că exigențele pe care i le-am expus, privitoare la problema evreiască, s-au lovit în ultima vreme de o rezistență fără egal din partea Bisericii. Șeful acestei opoziții anti-guvernamentale era chiar Cardinalul Gerlier. Luând în calcul opoziția clerului, președintele Laval solicită, în limita posibilului, să nu îi mai adresăm noi exigențe asupra problemei evreiești. În special, ar trebui să nu i se mai impună *a priori* cifre ale evreilor de deportat. Noi cerusem, de exemplu, să fie predați 50.000 de evrei spre a fi trimiși cu cele 50 de trenuri care se află la dispoziția noastră. Ne roagă să credem în onestitatea sa absolută, atunci când ne promite să regleze problema evreiască, dar afirmă că nu se poate face o livrare a evreilor precum livrarea de marfă într-un magazin cu preț unic.

A confirmat din nou că, în conformitate cu acordurile încheiate, vor fi predați întâi evreii care și-au pierdut naționalitatea germană, austriacă, cehă și ungară, apoi și evreii de naționalitate belgiană și olandeză. Ulterior, așa cum am convenit, vor fi predați evreii care dobândiseră cetățenia franceză după 1933”.

Nu este încă vorba de evreii români aflați în această situație, care nemulțumește profund serviciul anti-evreiesc al Gestapo-ului. De asemenea, nu se vorbește nici pe 8 septembrie, când delegatul lui Bousquet în zona ocupată propunea arestarea unor noi categorii de evrei străini:

„L. a întrebat dacă putea aresta imediat la Paris pe toți evreii lituanieni, estonieni, letoni, iugoslavi și bulgari. Deoarece toate aceste categorii sunt luate în calcul pentru deportare, am răspuns afirmativ, solicitând internarea imediată a acestora”.

Ne aflăm așadar în septembrie 1942, într-un moment critic, când RSHA încearcă să-și asocieze autoritățile române la pregătirea deportării în masă a evreilor din România. A convocat o conferință cu reprezentanții căilor ferate germane și române spre a stabili organizarea transportului evreilor. Trebuia să se discute referitor la transportarea a 200.000 de evrei din România în lagărul de exterminare de la Belzec. Protocolul privitor la această conferință raportează, după cum urmează:

„Căile ferate românești au anunțat printr-o telegramă, chiar în ziua conferinței, că nu puteau participa la această conferință din motive de serviciu, și au solicitat amânarea conferinței”...

Rezultă din acest citat că românii încercau să tragă de timp. Se pare că RSHA și-a dat seama de acest lucru, pentru că respectiva conferință nu a fost amânată. A avut loc în absența reprezentanților căilor ferate române. Secretarul general al căilor ferate germane, prezent la conferință, a fost însărcinat să reglementeze cu românii executarea hotărârilor luate. Problema a rămas în suspensie până la refuzul lui Antonescu din octombrie 1942 de a aplica proiectul de deportare a evreilor din România.

Acest refuz benefic, venit din partea Guvernului român, nu trebuie ignorat, dar, în același timp, trebuie să menționăm că România era în acea epocă un stat în mod clar antisemit, și că, în zonele românești atașate la URSS (Basarabia și Bucovina) și apoi reocupate de forțele militare românești la începutul războiului contra acesteia, aceste trupe au masacrat în masă populația evreiască atunci când se aflau în retragere. Trebuie adăugat și că trupele germane, la fel ca și cele românești, depuneau eforturi spre a face „libere de evrei” (*Judenfrei*) regiunile pe care le ocupaseră în Uniunea Sovietică, asasinând evreii.

Din nefericire pentru evreii români care trăiau în Franța, ghilotina s-a prăbușit asupra lor pe 17 septembrie, atunci când diplomatul nazist Zeitschel, însărcinat cu problemele evreiești al ambasadei germane din Paris, a informat Gestapo-ul: „Ministerul Afacerilor Externe aduce la cunoștință că a trimis pe 20.08.1942 următoarea scrisoare *Reichssicherheitshauptamt*-ului pentru ca acesta să ia cunoștință de ceea ce urmează :

„Ca urmare a obiecțiilor ridicate de diverse servicii românești contra implicării evreilor români în măsurile luate de noi, au avut loc noi convorbiri cu Guvernul român. În cele din urmă, secretarul general al Ministerului Afacerilor Externe, Davidescu, a promis să informeze serviciile românești nu doar în Protectorat ci într-un mod global, că Guvernul român lasă pe seama Guvernului Reich-ului grija de a supune măsurilor noastre pe evreii de naționalitate română. Așadar, nu mai există nici o îndoială pentru AA că deportările întrerupte parțial vor fi reluate și că evreii români din Reich și din regiunile ocupate vor fi supuși măsurilor privitoare la evrei”.

Pe 23 septembrie, Poliția municipală din Paris este anunțată că trebuie să aresteze cât mai repede familiile de evrei români. Aceasta a pus la punct imediat condițiile de realizare a raziei pentru care a fost nevoie de mobilizarea a peste 1.000 de polițiști:

„Prefectura de Poliție
Direcția de Poliție municipală, Paris, 23 septembrie 1942
Statul Major – I Biroul A
Ref 38-42

Secret

Notă de serviciu
Domnilor comisari divizionari, comisari ai drumurilor publice
și ai circumscripțiilor din zonele de periferie
(comunicare către Direcțiile P.J., R.G., către Externe și
Afacerile Evreiești și al Poliției Generale)

Autoritățile ocupante au decis arestarea și reunirea evreilor români.

Această măsură privește pe evreii români, indiferent de vârsta și sexul lor.

Nici o derogare nu este prevăzută. Cazurile în litigiu vor fi examinate în lagărul de la Drancy. (...)

Executarea:

Se va proceda la fel ca și în cazul ultimelor operații: fiecare evreu (bărbat sau femeie) ce trebuie arestat are o fișă. Aceste fișe sunt înregistrate pe arondisment sau circumscripție.

Veți forma echipe de arestare. Fiecare dintre acestea va fi compusă, în principiu, dintr-un gardian în uniformă și dintr-un gardian în civil (sau un inspector).

Echipele însărcinate cu arestările vor trebui să acționeze cu cea mai mare rapiditate posibilă, fără vorbărie inutilă și fără comentarii. Pe deasupra, în momentul arestării, îndreptățirea sau lipsa de îndreptățire a acesteia nu va fi discutată. Vă reamintesc că nu e sarcina noastră să examinăm cazurile litigioase.

Evreii arestați vor fi duși la posturile de poliție. Fiecare comisar divizionar va avea la dispoziția sa mai multe autobuze și va reglementa transferul evreilor în interiorul Diviziei sale. Aceștia vor fi trimiși treptat în lagărul de la Drancy, cu ajutorul vehiculelor.

O escortă suficientă se va constitui pentru fiecare autobuz.

Ferestrele mașinii vor rămâne închise, iar plafonul va fi destinat bagajelor.

Veți reaminti echipelor de arestare, prin citire, instrucțiunile existente în consemnele pe care le veți da fiecăruia dintre ele înainte de a se trece la operațiune.

Fiecare echipă va trebui să redacteze un raport succint pentru fiecare fișă, adică pentru fiecare individ arestat. În cazul în care individul ce trebuie arestat nu a putut fi găsit, se vor furniza toate indicațiile necesare.

Pe data de 28, veți transmite Statului Major al Poliției municipale:

1. Rapoartele și fișele persoanelor a căror arestare a avut loc.
2. Rapoartele și fișele persoanelor dispărute.
3. Rapoartele și fișele persoanelor care și-au schimbat adresa și a căror nouă adresă este cunoscută, cu excepția cazurilor în care aceasta din urmă se găsește în arondismentul sau circumscripția voastră.

Veți păstra pentru o executare ulterioară fișele persoanelor momentan absente cu ocazia primei tentative de arestare.

Pentru ca Direcția mea să fie informată cu privire la desfășurarea operațiilor, veți menține în mod progresiv în cadrul Biroului vostru o stare permanentă de răspuns la apelurile generale ce vă vor fi transmise pe 24 septembrie la ora 8, la ora 10 și la prânz.

Veți răspunde acestor apeluri generale sub această formă:

Număr de arestări trimise la Drancy

Bărbați//Femei//Copii-Băieți//Copii-Fete

În coloana „Copii” trebuie să fie trecuți evreii care au cel puțin 16 ani.

Se înțelege că, la fiecare apel general, veți furniza cifrele totale de la începutul operației și că sub rubrica „Trimși la Drancy” nu veți indica decât numărul de persoane care au părăsit posturile voastre de poliție în momentul apelului general.

Dispoziții generale

- A. Fiecare arondisment sau circumscripție își va organiza echipele de arestare cu ajutorul propriului său personal, cu opțiunea de a aduce la nevoie oameni din alte brigăzi, spre a realiza operațiunile cât mai rapid posibil în dimineața zilei de joi 24 curent. Arondismentele și

circumscripțiile cele mai încărcate vor primi întăriri indicate mai jos.

B. Întăriri

Arondismentele și circumscripțiile de mai jos vor primi la ora 6 și 15 minute următoarele întăriri:

1. În cele 20 de arondismente din Paris

- Inspectori de Poliție judiciară:	250
- Inspectori Informații Generale	100
- Paznici de școală în civil paznici	5 brigadieri +150
- Paznici de școală în uniformă paznici	6 brigadieri +295
- Gărzi ale Parisului	175

2. Periferii

Circumscripții	Jandarmi
Clichy	5 jandarmi
Levallois	5 jandarmi
Montreuil	5 jandarmi
Saint-Ouen	5 jandarmi
Vincennes	5 jandarmi
Total	25 jandarmi

Notă: celelalte circumscripții de periferie își vor constitui echipele de arestare cu sprijinul propriilor lor efective.

C. Material

Compania Metropolitanului (rețeaua de suprafață) va trimite de la ora 7 la ora 19:

- 3 autobuze la sediul diviziei 1;
- 6 autobuze la sediul diviziei 2;

4 autobuze la sediul diviziei 3;
6 autobuze la sediul diviziei 4;
3 autobuze la sediul diviziei 5;
2 autobuze la sediul diviziei 6.

Directorul Poliției Municipale Hennequin

Pentru Consilierul de Stat
Secretar general al Poliției
Directorul general adjunct R. CADO.

SECRET

„Prefectura de Poliție, Paris, 23 septembrie 1942
Direcția Poliției municipale
Statul Major
Biroul 1 - B

Consemne pentru echipele însărcinate cu arestările

1. Paznicii, după ce au verificat identitatea evreilor pe care au misiunea să îi aresteze, nu trebuie să discute pe marginea diverselor observații ce pot fi formulate de aceștia. În caz de dubiu, îi vor duce la postul de poliție indicat de Comisarul de Drum Public, verificând dacă au luat obiectele menționate mai jos. În cazurile îndoielnice, paznicii vor trece pe fișă mențiunea „de revăzut”; aceste cazuri vor fi examinate în lagărul de la Drancy.
2. Nu trebuie să discute despre starea de sănătate. Orice evreu destinat arestării va trebui să fie dus la postul de Poliție.
3. Agenții însărcinați cu arestarea se vor asigura, în cazurile când toți locuitorii unui imobil trebuie ridicăți, că toate contoarele de gaz, de electricitate și de apă sunt închise corect. Animalele vor fi încredințate administratorului.
4. După ce toți ocupanții imobilului au fost luați, cheile vor fi remise administratorului (sau dacă acest post nu există, celui mai apropiat vecin) atrăgându-i-se atenția că este

considerat responsabil de conservarea mobilierului, a obiectelor și bunurilor rămase în locuință. În cele două situații, se vor menționa, după modelul de mai jos, numele și adresa persoanei care deține cheile...”

Această descindere a fost programată a doua zi dimineață, pe 24 septembrie. În timpul nopții, funcționarii prefecturii de Poliție au scos din fișierul de naționalități fișele evreilor români și le-au comunicat polițiștilor însărcinați cu această operațiune vastă.

Arestările au început dis-de-dimineață. La 18.45, bilanțul se cifra la 1574 arestați: 562 de bărbați, 829 femei și 183 de copii. Cei 1574 arestați au fost trimiși spre lagărul de la Drancy. A doua zi dimineață, pe 25 septembrie, la ora 8.55, se punea în mișcare al 37-lea convoi de evrei din Franța către lagărul de exterminare de la Auschwitz-Birkenau. Cuprinde 1000 de deportați, dintre care 729 sunt evrei români și 63 de copii ai acestora, cu naționalitate franceză, 294 bărbați, 400 femei, 47 fetițe, 51 de băieței care trăiau în libertate la Paris în dimineața zilei de 24 septembrie și care vor fi asfixiați într-o cameră de gazare în celălalt capăt al Europei, pe 27 septembrie, adică la mai puțin de 80 de ore după aceea.

Chiar și azi, o scrisoare ajunge din Franța în Polonia în mai mult timp decât un evreu deportat din Franța atunci.

Printre familiile deportate, Estera Bercovici din Iași și cei șase copii ai săi, Jean de 15 ani, Joseph, Lili, Fernand, Henriette și Marcel, de 4 ani.

Haia Itkis din Rezina și cei 5 copii ai săi, Avram, 14 ani, Sara, Joseph, Esther și Lisette, 3 ani.

Malca Malamout din Ștefănești și cei 5 copii ai săi, Micheline, 17 ani, Salomon, Georges, Lucien și Helene, 5 luni.

Sau Carlotta Slamovici și cei patru copii ai săi...

Din acest convoi de 1000 de persoane nu vor supraviețui în 1945 decât 15 bărbați. În convoiul următor, nr. 38, din data de 28 septembrie, vor pleca 609 evrei români, 282 bărbați, 360 de femei, 21 de fetițe și 46 de băieței. Din convoiul nr. 38 vor

supraviețui 20 de bărbați. 1401 din cei 1574 de evrei români au fost deportați în două convoaie, pe durata a trei zile. Cazurile deosebite, chiar cele mai meritorii, nu vor avea parte decât de o scurtă amânare. De exemplu, citez această scrisoare trimisă prefecturii de Poliție, pe 24 septembrie:

„Paris, 24.09. 1942”

Domnilor,

Am fost arestată în această dimineață ca evreică româncă.

Sunt văduvă de război prin soțul meu Magalnic Srul din Regimentul 21 de marș al Voluntarilor Străini, născut în 1912 la Boczari (România).

Vă rog să faceți tot posibilul pentru a fi eliberată din lagărul de la Drancy. V-aș fi foarte recunoscătoare.

Doamna Văduvă Magalnic

72, Rue des Gravilliers

Paris, 3e

NDLR: Golda Magalnic a fost deportată pe 11.11. 1942 în convoiul nr. 45.

Cele cinci convoaie care rămân începând din 1942 vor lua în total 230 de evrei români, adică în medie 45 per convoi. Astfel, ca urmare a presiunii exercitate la București de către Richter asupra Guvernului român, Gestapo-ul a reușit să deporteze la Auschwitz circa 2000 de evrei români, plus membrii francezi ai familiilor lor, iar Legația României de la Paris nu a protestat defel contra arestărilor masive. Nu au existat complicații diplomatice pentru Gestapo, ca urmare a acestei operațiuni vaste.

Este interesant de precizat că, în prima jumătate a anului 1943, România a luat în cele din urmă o măsură capabilă să salveze un mic număr de evrei de la deportarea „către Est”, adică din țările străine aflate în zona de influență a celui de-al Treilea Reich. Pe 12 aprilie 1943, Legația României de la

Berlin declara într-o notă verbală către AA că „Guvernul român a acordat permisiunea românilor non-arieni stabiliți pe teritoriul Reichului sau în Franța și având pașapoarte valabile și conforme cu regulamentele să se întoarcă în România spre a fi transferați în Transnistria”. Această notă a Legației române către AA exprimă apoi și dorința „ca toți românii non-arieni arestați în ultimele 12 zile să fie imediat eliberați” și „să le fie acordate cât mai repede vizele necesare pentru reîntoarcerea în România”.

AA informa pe 17 aprilie 1943 RSHA (Eichmann): „Ministerul Afacerilor Externe al Reich-ului a decis din motive politice, după studierea problemei, să fie îndeplinită dorința României”. Pe 25 aprilie 1943, RSHA a dat ordinul următor tuturor birourilor din Reich și din toate țările aflate în sfera sa de influență: „În urma noilor negocieri diplomatice, deportarea evreilor de naționalitate română trebuie să înceteze imediat contrar aranjamentului de mai sus privitor la decretul Ministerului Afacerilor Externe. Între timp, nu vor fi operate noi arestări ale evreilor de această naționalitate”.

Dar în acest ultim caz, o dată limită a fost fixată pentru înscrierea pe listele de plecare și de asemenea pentru transportul care va trebui să îi însoțească pe acești evrei în patria lor. Cei care depășeau termenul dat erau tratați ca deportabili „la Est”, astfel că au avut loc în continuare noi deportări, iar repatrierea era mereu amânată și nu mai privea decât un mic grup de evrei recunoscuți ca români de legislația română.

Pe 12 mai, Roethke, șeful secției evreiești din Sipo-SD de la Paris, propunea în nota către ambasada germană la Paris „ca autoritățile române să indice ele însele care dintre evreii de naționalitate română le interesează în continuare și care dintre acești evrei trebuie să fie eliberați din lagărele de internare din Franța”.

O telegramă din 19 mai 1943 a Gestapo-ului la Berlin, către toate filialele sale în sfera de influență germană,

precizează că „repatrierea (evreilor de naționalitate română) trebuie să devină posibilă până pe 30 iunie fără solicitarea unor precizări prealabile și că „în cazul în care preparativele deportării lor sunt în curs, trebuie eliberați”. Însă aceste eliberări nu intervin în Franța. De exemplu, ambasada germană îi scria pe 10 noiembrie 1943 lui Roethke: „Legăția română a rugat să-i fie indicate prin retrimiteră corespondenței numele a circa 70 de evrei deja arestați spre a putea stabili dacă nu sunt repatriabili printre aceștia. Dar răspunsul SIPO-SD demonstrează că aceasta nu accepta nici un compromis, fiind inflexibilă. Eichmann răspundea acestei propuneri a lui Roethke: „Cei circa 70 de evrei de naționalitate română deja arestați... rămân în arest, dar nu pot fi implicați în măsurile de deportare înaintea expirării termenelor recent fixate”. Așadar, SIPO-SD nu dorea să cunoască decât deportarea „la Est”.

Legăția română trecuse la un control strict al candidaților la repatriere. Pe 31 decembrie 1943, aceasta scria pe adresa filialei ambasadei germane la Vichy că, după controlul ultimelor liste cu acești candidați, cei mai mulți evrei nu au obținut în mod regulamentar cetățenia română, așadar nu pot fi considerați repatriabili.

În timpul anului 1943 și mai târziu, în 1944, până la eliberarea Parisului în august, evreii români vor pleca cu fiecare convoi organizat, în funcție de arestările cărora le-au căzut victime: au fost 273 în total, pornind de la primele nouă din cele 17 convoaie din 1943, iar din acel moment orice convoi care va părăsi Franța va avea în componerea sa zeci de evrei români. Aceasta se întâmplă în special când germanii invadează zona italiană de ocupație, unde se refugiaseră mii de evrei străini, care erau protejați de militarii și diplomații italieni ce se opuseseră dorinței lui Mussolini de a-i preda pe evrei poliției din Vichy și germanilor. Dar în septembrie 1943, Italia a semnat un armistițiu cu aliații, iar germanii au invadat zona de ocupație italiană din Franța.

Germanii și-au dat seama că venise momentul să pună bază doar pe propriile lor forțe de poliție spre a-i captura pe

evrei, indiferent de naționalitate, și va fi vorba mai ales de francezi. Nu se mai fac excepții privind arestarea evreilor. Roethke precizează că: „Ne-ar fi extrem de dăunător să facem din nou fel de fel de excepții, ținând cont de naționalitățile individuale sau de criteriul naționalității dobândite de evrei prin naturalizare, după 10.08. 1927, sau obținute înainte de această dată”.

Numeroși evrei români au fost arestați pe Coasta de Azur în timpul unor raiduri nemiloase: în noaptea de 30 septembrie 1943, mama mea, sora mea și cu mine am scăpat de arestare grație sacrificiului tatălui meu. De altfel, mama mea, sora mea și cu mine am făcut parte din acei evrei români repatriabili dintre care, din câte am aflat, cincisprezece au plecat de la Lyon în februarie 1944. Numele noastre apar cu mențiunea „adresă necunoscută” pe lista transmisă șefului Gestapo-ului din Lyon, Barbie, însărcinat cu repatrierea.

În total, circa 3000 de evrei români au fost deportați din Franța. Fiecare dintre acești evrei români are propria poveste, una care merită să fie povestită și să nu fie uitată. Au fost, de exemplu, numeroși doctori evrei români arestați în toate departamentele Franței unde erau instalați și unde practicau meseria de medic, spre satisfacția populației locale. Istoria evreilor români, mai mult de jumătate dintre aceștia, care au reușit să scape de arestările din Franța merită și ea să fie povestită: acest lucru nu se poate face decât prin evocarea sprijinului adus de populația franceză evreilor, începând din vara lui 1942, atunci când francezii au înțeles că familiile evreiești arestate de poliția din Vichy și predate germanilor erau în realitate sortite morții. Solidaritatea francezilor simpli și protestele preoților Bisericii catolice și ai liderilor Bisericii reformate au permis pentru trei sferturi dintre evreii francezi să scape de distrugere. Acesta este cel mai puțin prost bilanț dintre toate comunitățile evreiești din Europa.

(Traducere de Șerban Cioculescu)